

מלחמת מעמדות: היסטוריה, טבע, חינוך

בהיסטוריה האנושית ובעולם הטבע מלחמת מעמדות היא נתון כמעט ראשוני. בכורת הדבורים אין הבדל גנטי בין המלכה לבין הפועלות, ולהבדלי המעמד יש פונקציה תפקודית מובהקת. בני אדם נוטים לנמק באופן אידאולוגי את ההבדלים ביניהם, אך כמעט תמיד מדובר בנימוקים חסרי תוקף. גם הבדלים שנוצרים בינינו על רקע חינוכנו הפורמלי לא תמיד מוצדקים

צבי עצמון

א. היסטוריה. המלכה המתנגדת או: המלכה מתעבת סופרז'יסטיות

המלכה ויקטוריה היתה המונרך של "הממלכה המאוחדת", בריטניה, במשך יותר מ-63 שנה (1837-1901), תקופת השלטון הארוכה ביותר של מלך או מלכה בריטים עד למלכה אליזבת' השנייה שליט'א. למן 1876 כיהנה ויקטוריה גם כקיסרית הודו. בתקופת שלטונה, המכונה התקופה הוויקטוריאנית, התרחבה האימפריה הבריטית ונחשבה לאימפריה החזקה בתבל. ויקטוריה השפיעה על גורלות של ארצות ועמים רבים וחרצה את גורלם של מיליונים. במשך הזמן הזה היא ילדה תשעה ילדים (לחלקם, אגב, היא הורשה גן פגום לרממת – המופילה, "המחלה המלכותית", שהתפשטה בהמשך לרבים מבתי המלוכה של אירופה); קשרי החיתון האינטנסיביים של צאצאיה עם חצרות המלכים של אירופה העניקו לה את הכינוי "הסבתא של אירופה" – לפחות הסבתא של רבים ממלכי אירופה.

דיוקן עצמי של ויקטוריה, האישה החזקה בעולם שסלדה ממתן זכויות לבנות מינה

ויקטוריה, אחת הנשים החזקות בהיסטוריה, התנגדה נחרצות לדרישת נשות בריטניה לשוויון זכויות, ובעיקר לזכות ההצבעה לפרלמנט. כך היא כתבה ב־1870 במכתב פרטי לסר תיאודור מרטינ, בתגובה על קריאתה של הוויקטורנית אמברלי

לתת לנשים זכויות:

"עז רצוני לגייס את כל מי שמסוגל לדבר או לכתוב להצטרף לבלוימת האיולת ההווה והמרשעת אשר נקראת 'זכויות נשים', על כל האימה הכרוכה בה, שבנות מינה המסכן והרפה [של הוויקטורנית אמברלי] נחושות לממש מתוך שכחה מוחלטת של כל רגש נשי נאות. הוויקטורנית אמברלי ראויה להצלפה הגונה. אילו היו הנשים תובעות שוויון עם גברים, הרי שהיו זונחות את מינן והופכות ליצורים השנואים, הנתעבים והרחוקים ביותר עלי אדמות, יצורים הנידונים לכליה ללא הגנתם של הגברים" (ראו למשל <http://www.historyofwomen.org/suffrage.html>).

הוויקטורנית אמברלי היא קייט ראסל, סופרז'יסטית (אישה שנאבקה למען זכות הצבעה לנשים), לוחמת למען זכויות נשים, פעילה לצמצום הילודה ואמו של ברטרנד ראסל – פילוסוף, מתמטיקאי וחתן פרס נובל לספרות.

טענתה של ויקטוריה נגד זכותן של נשים לבחור לפרלמנט היא סתירה לוגית וזעקת המוטחת דווקא בפני אמו של מי שיהיה אחד הלוגיקנים החשובים של המאה העשרים. טענה זו מדגימה שזכויות היתר של משפחת המלוכה הן ראשונות בחשיבותן, והן גוברות על דעות קדומות ועל החלוקה המעמדית המגדרית.

רק בשנת 1918, 17 שנה לאחר מותה של ויקטוריה ולאחר הסלמה בפעולות המחאה של הסופרז'יסטיות, קיבלו הנשים בבריטניה זכות הצבעה חלקית. כעבור עוד עשר שנים, ב־1928 – הן קיבלו זכות הצבעה מלאה.

ב. טבע. המלכה האם

דבורת הרבש היא החרק החברתי המוכר ביותר. במושבת הדבורים, הכוורת, שני מינים (כמובן שני זווים, sexes) נבדלים כמובנה: נקבות וזכרים. בין הנקבות מבחינים בשני מעמדות בולטים: מלכת הדבורים, שהיא נקבה פעילה מבחינה מינית ומטילה ביצים (בהמוניהן); והפועלות – המון רב של נקבות לא פוריית (שחלותיהן מנוונות).

החלוקה בין זכרים לנקבות אצל דבורים גנטית וקשיחה לחלוטין, ואין אפשרות של מוביליות. לעומת זאת להבדלי המעמדות שבין המלכה לפועלות אין כל רקע גנטי, והקביעה הגורלית נעשית על פי תנאי הגדילה בשלבי ההתפתחות הראשונים, שלב הרימה. ביצה מופרית שהוטלה בתא רגיל ומוזנת בתחילה במוזן מלכות וכעבור ימים אחדים ברבש ואבקת פרחים תפתח לפועלת, ואילו ביצה מופרית בעלת הרכב גנטי דומה שהוטלה בתא גדול יותר (מלכות) ומוזנת בכל מהלך ההתפתחותה במוזן מלכות תפתח למלכה.

קהילה של דבורת הדבש על גבי חלה. מלכה ופועלות בלי מתח בין-מעמדי

פועלות מטפלות במלכה, שהיא אֵמן, מאכילות את הרימות (אחיותיהן הצעירות), מחפשות מזון ואוספות מזון, מייצרות דונג דבורים ובונות תאי הטלה ורבש, מכינות מזון מלכות ורבש, דואגות למיזוג הכוורת ולאורורה ואחריות לניקיון הכוורת ולהגנה עליה מאויבים. כשהן נלחמות באויבים שעורם רך, כמו אדם, הן מקריבות את חייהן, ואולם זו טעות לחשוב על הפועלות כמשרתות חסרות זכויות. נכון יותר להתייחס לכוורת הדבורים כאל יחידת רבייה אחת. כמובן זה, דבורה פועלת יחידה היא במידה רבה כעין תא אחד בתוך יצור חי רב-תאי; וקהילת הדבורים בכוורת כולה היא מעין אורגניזם (יצור חי) יחיד, יצור-על.

בגוף שלנו אפשר להבחין ב"מעמדות" (מעין "קאסטות") של תאים הנבדלים אלה מאלה באורח קיצוני. למשל, התאים הבוגרים הנמצאים בגבולות הגוף (שכבות העור החיצוניות, רירית הפה, דופן המעינים) הם תאים חסרי "הדר" ונטולי "יוקרה", מועדים למפגעים רבים ומשך חייהם קצר מאוד. כך גם תאי הדם הלבנים – חלקם

מתקיימים כתאים בוגרים ימים אחדים בלבד. לעומת זאת, בין תאי העצב כמוח יש המתקיימים עשרות שנים כתאים בוגרים, כל משך החיים. הם נבחרים בסופו של דבר עם מותו של הגוף. התאים היחידים שיכולים לגזירת המוות הם תאי המין (ביציות, זרעונים) ותאי הנבט, התאים שמהם מתפתחים תאי המין. למרות הבדלי ה"מעמדות" הבולטים בין תאי הגוף השונים, קשה לחשוב שקיים מתח כלשהו בין התאים המשתייכים ל"מעמדות" השונים בגוף.

תאי הגוף הם חסרי רצונות, חסרי מאויבים, חסרי ציפיות, חסרי אגו, ובאמת כולם "מטים שכם" בניסיון להעמיד, בסופו של דבר, את הדור הבא, להביא צאצאים לעולם. זה בדיוק מה שמנסים לומר שליטים ומנהלים: "כולנו חייבים להטות שכם". אבל בעוד שתאי הגוף מקיימים זאת ללא מתח ביניהם, אצל מנהלים ושליטים פירוש הדבר הוא "עכשיו אתם תסבלו יותר, אני אולי קצת פחות. אתפרע עם מותרות". ההרמוניה

המתקיימת בפועל בקרב התאים בגוף (ובקרב הדבורים בכוורת) היא במקרים רבים בבחינת להג פופוליסטי, ציני ומניפולטיבי בחברות אנושיות. רק לעתים נדירות (בעתות מצוקה קשה, כמו מלחמה) אין זה כך.

ג. היסטוריה טבעית. אמבה ומלחמת המעמדות

שלומית עזיאל (או שלומית רו) בדקה בעבודת המחקר שלה לקבלת תואר מוסמך בהיסטוריה ופילוסופיה של המדע באוניברסיטת תל אביב ("השתקפות האידיאולוגיה של תנועת השומר הצעיר בלימוד הביולוגיה במוסדות החינוך של התנועה בשנות השלושים עד החמישים", 2004) ארכיונים של מוסדות חינוך בקיבוץ הארצי מסוף שנות השלושים ועד סוף שנות החמישים של המאה העשרים.

אנלוגיות בין תופעות טבע ובין יחסים בין בני אדם וחברות אנוש הן עניין מתבקש לעתים בנושאים ביולוגיים. מאחר שמדובר בתנועה בעלת סדר יום אידיאולוגי מובהק ומאחר שמדובר בתקופה שבה אידיאולוגיות שלטו בכיפה, לא פלא שנמצאו התייחסויות מובהקות של התלמידים לנושא המעמדות. עזיאל מצאה דוגמה בולטת מאוד בעבודת סיכום שכתרתה "האדם והחיים", שנכתבה בשנת 1942 במוסד החינוכי של השומר הצעיר במשמר העמק. כך טוען בה התלמיד ה': "אצל בני האדם ניסו לעשות את השוויון, אך עם עולם החי עוד לא ניסו לעשות זאת. הבוגרני אומר שאיננו יכול לעשות שוויון עם איכר נמוך והאיכר אומר שאינו יכול לעשות שוויון עם הפרוטוואון" (יצורים חריתאיים. אמבות, למשל). התלמיד הוסיף וטען שאם אנו שואפים לקיומה של חברה שוויונית וצודקת שלא יהיו בה עוד הבדלי מעמדות בין בן חורין לעבד ובין מרכאים למדוכאים, כדבריהם של מרקס ואנגלס, הרי שאי אפשר להגביל את החברה האל-מעמדית לאדם בלבד.

חברה אליממדית צריכה להתקיים גם בין האדם לעולם היצורים החיים, ובכלל זה החריתאיים.

המורה הגיב לדברים: "אני חושב שכל חיה וכל יצור או ברייה אחרת הנמצאים מתחת לדרגת האדם לא ידרשו את השוויון". על כך הגיב התלמיד במונחים מרקסיטיים: "דורשים שוויון רק אלה שהם בעלי הכרה. בטוחני שלו הפרוטוואון יכול היה להגדיר זאת היה מתנגד למצבו, וכך גם הסוס – הוא היה מתמרד נגד האדם. השאיפה ליותר טוב בלי שהיא מנוסחת קיימת גם בטבע, וגם אצל הפרולטריון".

לטענת התלמיד, כותבת החוקרת, אורגניזמים אחרים מלבד האדם אינם דורשים שוויון לא משום שאינם מסוגלים לשוויון או אינם מעוניינים בו, אלא משום שטרם רכשו תודעה מעמדית (שלומית עוזיאל, 2010. "חלוקה צודקת של כרומוזומים": אידיאולוגיה בלימוד ביולוגיה", זמנים 111, עמ' 90-101).

ד. חינוך. מריטוקרטיה (שלטון המעולים) ואנחנו

בניגוד לשלטון אריסטוקרטי המבוסס על ירושה, לשלטון תלוי מגדר או לשלטון המבוסס על רכוש, מריטוקרטיה, על פי הגדרתה, מבוססת על מילוי תפקידים על פי כישורים מוכחים. למשל: רק מי שהוא בעל דיפלומה המאשרת ססיים לימודי רפואת שיניים יכול לעסוק ברפואת שיניים (עד לפני כמה עשרות שנים היה מעמד של "מרפאי שיניים", שלא היו בעלי תואר דוקטור ברפואת שיניים). רק מי ססיים לימודי רפואה והתמחות ברפואת ילדים יכול להיות רופא ילדים.

הגיויני צודק, אך באיזה מובן צודק? מבחינת המטופלים ובריאות הציבור – בהחלט. אך האם גם מבחינת חברתית? האמנם הדרך ללימודי רפואה פתוחה מלכתחילה לפני כל מי שכישוריו האינטלקטואליים, האישיותיים והפיזיים מתאימים לכך? (יש מקומות שבהם לפן של רופא ניתן יתרון מסוים בקבלה ללימודי רפואה – מעין מריטוקרטיה עם נגיעה של מורשת אריסטוקרטית).

ברפואה הדרישה להשלמת לימודים ולהתמחות מובנת. בתחומים אחרים, הצורך להוכיח השכלה אקדמית פחות מובן – למשל כדי לשמש פקיד ממשלתי או פקיד עירייה מעל דרגה מסוימת. ברור שדרישה זו היא מקור לא אכזב של הכנסות למוסדות אקדמיים. ההיגיון הרשמי הוא טובת הציבור והמערכות: קובעי המדיניות

(שהם עצמם יכולים להיות חסרי השכלה אקדמית) מתפארים בעובדיהם המשכילים, והשכלה פורמלית של פקידים מקנה רשת הגנה מפני ביקורת על רמת השירות הציבורי.

כך גם המצב ביחס לעלייה בסולם הדרגות בצה"ל ובמשטרה: דרגות קצונה מסוימות מחייבות דיפלומה אקדמית, מתוך טענה שלימודים אקדמיים כלשהם, גם בלי קשר לתפקוד הנדרש במערכת, מרחיבים אופקים ומשפרים יכולת. לצורך כך קיימים אפילו מסלולים אקדמיים ייחודיים ומקוצרים, אד הוק, עד

שבמקרים מסוימים יש תחושה שמדובר בסך הכול בפורמליות נטו, שהשיפור שהיא מקנה לתפקודי המערכות יכול להיות מצומצם מאוד.

ב"הר החינוך" מעניינת אותנו במיוחד מערכת החינוך. ראוי שמורה יהיה אדם משכיל, וראוי שבתחום שהוא מלמד תהיה לו השכלה מבוססת היטב (אף שמוותרים על כך באותם מקרים שבהם המערכת אינה יכולה לספק די אנשים העומדים בדרישות הפורמליות הללו. למשל, השימוש שנעשה בעבר בחיילות להוראה בעיירות פיתוח). אך לא די בידע פורמלי. נדרשת גם הוכחה בפועל שלמורה המיועד כישורים חינוכיים וחברתיים נאותים. כישורים אלה נבחנים במסגרת העבודה המעשית שעל פרה ההוראה לבצע (גם כאן מצמצמים את הדרישות במקרים מסוימים, למשל כשיש מחסור במורים בתחומים מסוימים או כשיש רצון לשלב בהוראה אוכלוסיות אלו או אחרות).

יש מקרים במערכת החינוך שבהם דיפלומה פורמלית, למשל תואר שלישי, היא דרישת סף, שמטילה וטו על אנשים בעלי כישורי הוראה גבוהים מוכחים, ידע ויכולות, ומעדיפה על פניהם אנשים שכישוריהם ויכולותיהם מתמצים בעיקרם בדיפלומה. כך שאולי לרשימת המעמדות – כגון ברון, ויקונט, רוזן ומלך, אפשר להוסיף גם דוקטור. אמנם, בניגוד לארבע

הדרגות הראשונות, שהן דוגמאות אריסטוקרטיות, המעמד דוקטור תלוי גם בהישגיו של האדם עצמו, ולא רק באבותיו. אך בניגוד לרפואה, הקשר של תואר שלישי לתפקיד שבעל התואר אמור למלא במערכת החינוך קלוש במקרה הטוב. את הדרישה הפורמלית לתארים מתקדמים, גם כשאין בהכרח קשר ממשי בינם לבין התפקוד הנדרש, אפשר לייחס ל"דיקטטורה של האקדמיה", הרצון של האקדמיה ליצור תלות חזקה ככל האפשר בה ובבוגריה. כך עלול להיווצר מצב שבו לממונים ולקובעי המדיניות אין תארים גבוהים, ואילו מהכפופים להם נדרשים תארים גבוהים לרבות בתחומים לא בהכרח רלוונטיים. בעניין זה המסר המועבר למורה ברור: איננו סומכים עליך שתוכל ללמוד ולהשלים בכוחות עצמך דבר מה שלא למדת במישרין באקדמיה וקיבלת עליו הכשר רשמי ממנה.

בהנחה שהשאיפה היא אכן לגבש מערכת הוראה טובה, מה הסיבה לכך? מה הסיבה להעדפת מעמדם של בעלי דיפלומות על פני כישורים מוכחים בפועל? התשובה היא נוחות בירוקרטית ותחושה של רשת ביטחון. קל יותר ובטוח יותר לבחון דיפלומות כתובות מאשר לברוק תפקודים בפועל. אמנם במקרים של חשש מאינטרסים נסתרים, יש עדיפות לקיומה של תעודה. אבל ביסודו של דבר מדובר בנוחות בירוקרטית.

בהקשר זה כדאי לחשוב על האנלוגיה הבאה: נניח שמטילים עליכם תפקיד ביטחוני רב סיכונים ומאפשרים לכם לבחור מלווה אחד. עליכם לבחור אחד משניים: קצין רכב בדרגת רב סרן או "סתם" סמל מיחידת קומנדו. במי תבחרו? ■

צ'וואליס מורים שרוצים שינוי

ביקור והדרכה בבית איזי שפירא, 2015

קבוצות קטנות ושימוש בכלים מעולם האמנויות

טקס הענקת תארים לשנה"ל תשע"ה עם ראשת החוג, פרופ' מרים גולן

פדגוגיות
אישיות

המכללה האקדמית לחברה ואמנויות

במכללה האקדמית לחברה ואמנויות לומדים לתואר השני מחנכים, מורים, אנשי הוראה ופעילים המעוניינים לרכוש מיומנויות לחיזוק השיח בקבוצה ובחברה ולהוביל שינוי. ייחודה של המכללה הינה בשילוב האמנויות ככלי לקידום דיאלוג פתוח ומטפח.

איך לומדים להוביל שינוי?

תכנית הלימודים כוללת תכנים אקדמיים מתחום השינוי החברתי, ומעניקה היכרות קרובה עם החברה הישראלית, על מיגזריה הייחודיים וקבוצות המיעוט שבה.

שילוב של תכנים תיאורטיים עם סיורים, סדנאות והכשרה מעשית מאפשר למידה חוויתית התורמת להתפתחות מקצועית ואישית כאחד.

מייצרים שינוי בקהילה

במסגרת ההכשרה המעשית, מיישמים הסטודנטים את אשר למדו תוך קבלת הדרכה וליווי מסגל ההוראה במכללה. הסטודנטים מציינים את ההכשרה המעשית כשיא אישי, המאפשר להם לחזק את מיומנויותיהם ולתרום לחברה ולקהילה.

קבוצה עדיפה על כיתה

השיעורים מתקיימים בקבוצות קטנות, בישיבה במעגל, המעודדת השתתפות ושיחה פתוחה בקבוצה.

התאמה למורים ומחנכים

התואר מזכה בשעות פיתוח מקצועי באופן חדש, מוכר לזכאות מקרן ידע ומוכר להחזרי שכ"ל ממשרד החינוך.

בתכנית כלולים קורסים מתחום הנחיית קבוצות, ולמעוניינים ניתן לקבל תעודה בהנחיית קבוצות בהשלמת סמסטר נוסף בתום הלימודים.

מאזנים בין תואר אקדמי לבין קריירה וחיים אישיים

מסגרת הלימודים גובשה מתוך הבנה כי הסטודנטים במכללה הינם אנשים עובדים, בעלי משפחות ומחויבויות אישיות וחברתיות. הלימודים מתקיימים במהלך יום שבוני בשנה הראשונה, כאשר בשנה השניה, מתווסף חצי יום של עבודה מעשית.

התואר השני בחברה ואמנויות הוא הזדמנות נפלאה לחולל שינוי אישי, באמצעות מסגרת אקדמית המשלבת התנסויות אישיות, סדנאות מתחום האמנויות ועבודה מעשית. הצטרפו אלינו.

התחילו את התואר השני כבר בשנה הקרובה
לפרטים והרשמה 076-8622022